

ВАСИЛЬ ЄМЕЦЬ – «КОБЗАР У ФРАКУ»

Єсіпок В.М., Іваниш А.А.

Київський національний університет культури і мистецтв

Стаття присвячена дослідженню творчого спадку визначного носія українського народного музичного мистецтва – бандуриста-віртуоза Василя Ємця. Автори розглядають творчий спадок В. Ємця на основі фонографічних записів та листування, аналізують особливі риси стилю виконавця.

Ключові слова: бандура, концертуєчий бандурист, бандурист-віртуоз, фонографічні записи.

Постановка проблеми. Кобзарське мистецтво сягає своїм корінням в давно минулі часи. Кобзарі, бандуристи, лірники – творці українського героїчного епосу – завжди були духовними наставниками народу, виразниками його волелюбних прагнень, а часто й безпосередніми учасниками боротьби за кращу долю Батьківщини. Погоджуючись із В. Дутчак, зауважимо, що: «Національне бандурне мистецтво з ХХ століття отримало нові вектори розвитку, визначені не лише змінами іманентних ознак інструментарію, жанрово-стильових пріоритетів, умов освіти, форм виконавства, але й просторовими межами – поширенням цього виду мистецтва поза Україною» [1, с. 175]. У цьому процесі визначну роль відіграла постать видатного українського бандуриста – віртуоза Василя Ємця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Бандурне мистецтво діаспори комплексно проаналізоване в монографії, дисертації та чисельних статтях В. Дутчак [1; 2; 3]; аналіз структури музичної культури української діаспори ХХ – початку ХХІ ст. і, зокрема, бандурного мистецтва Зарубіжжя, знаходимо у дослідженнях Г. Карась [4], В. Мішалова, Б. Жеплинського, В. Євтуха, Н. Брояко, І. Резник, І. Зінків, С. Максимюк, Х. Скрипки та інших вітчизняних і зарубіжних науковців.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак постать Василя Ємця і його роль і розвитку бандурного мистецтва української діаспори і загалом світової культури ще є недостатньо вивченою.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Дослідити творчий спадок визначного носія українського народного музичного мистецтва – бандуриста-віртуоза Василя Ємця на основі опрацювання фонографічних записів та особистого листування Майстра, проаналізувати особливі риси стилю виконавця.

Виклад основного матеріалу дослідження. Погоджуючись із сучасним дослідником української бандурної діаспори В. Дутчак, наголосимо: «Яскраві досягнення в бандурному мистецтві діаспори визначає доробок першочергово солістів – митців-виконавців, які забезпечили збереження традиційного репертуару кобзарства – дум та історичних пісень, розвиток інструментальних народно-танцювальних жанрів на різних історичних етапах. Серед них – В. Ємець, М. Теліга, Л. Гайдамака, Г. Назаренко, Г. Китастих... та ін.» [1, с. 178].

«Кобзар у фраку» – так називали Василя Костьовича Ємця численні слухачі та шанувальники міжнародної слави віртуоза-бандуриста. Василь Ємець – один із перших бандуристів на Заході, що пропагував і тиражував своє мистецтво у відомій фірмі платівок «Columbia» (з 1930 року).

Народився Маестро 15 грудня 1890 р. у с. Шарівка Богодухівського району Харківської області (помер 6 січня 1982 р. у Лос-Анджелесі, США). Зацікавлення бандурою прищепив Майстру його батько. Біограф В. Ємця, Л. Горлиця записала в 1970 р., що «...батько стежив за новим і в 1905 році купив фонограф, яким записав спів своїх дітей і кількох кобзарів» [5].

Виконавську майстерність В. Ємця характеризує українсько-канадський музикознавець Павло Маценко: «Спосіб гри В. Ємця постав із використанням кращих рис засобів гри слобідської, чернігівської та полтавської шкіл, із доданням власних штрихів, як ось тремоло, арпеджіо, тощо. Техніка його гри бездоганна... Хто знайомий з грою кобзарів-бандуристів, тим відомо, що гра та завжди довільна. Навіть граючи ту саму річ, бандурист не завжди виконує її однаково... Ту саму «канву» артист зодягає й оздоблює по різному, залежно від свого натхнення... Його нюансування завжди прозоре й логічне, та через те й зрозуміле. Воно свідчить про глибинне розуміння твору, чим чарує людські серця. В руках Ємця бандура не лише грає – вона говорить людською мовою, вона плаче й сміється» (із реферату, Вінніпег, 1936 [цитуються за 6]).

Цікавою є історія фонозаписів за участю В. Ємця. На початку 1960-х років в українській діаспоральній пресі з'явилися новини про появу нових записів Ємця у престижній американській фірмі. Але ці статті не надавали адрес виробника. У 1964 році Василь Ємець повідомив, що готує повну, довгограючу платівку у відомій фірмі «Capitol», що розташовувалася у м. Лос-Анджелес. Одна сторона платівки вже була готова записом твору самого Ємця під назвою «В горах України», а про другу сторону сам Майстер писав з Голлівуду 25 червня 1964 року так: «Вже довгий час планує награти другий бік платівки, але з огляду на стан пагністів (нігтів – *пояснення наше*), що заломлюються й внеможливають щоденне довше вправляння... Планував награти мою композицію «Танцюючі сніжинки», щоб залишити пам'ятку про велику техніку в грі, та мабуть замість того награв «Місячну сонату» Бетховена, що не вимагає такого великого тертя пагністів. Зрештою, буде так, як Бог дасть. Може справді було б вартішим щось залишити з класичної музики світової слави композиторів, яких ще либонь ніхто з кобзарів не грав, ніж мої власні композиції... Так, згадана фірма мала випустити мою платівку, що вже давно була награна на одному боці з моїм твором музичної поеми «В горах України» і міг переслати свої записи для використання Школою кобзарського мистецтва» [цитуються за 7].

Ось опис п'ятьох записів, здійснених В. Ємцем, які зібрані, дещо поправивши та урівноваживши звук, переписавши на нову плівку в 6 мм на швидкості 19 см в сек. у 1999 р. У 1-й і 2-й диски входять такі твори: «З українських степів» (бандура соло), «Максим козак Залізник» (народна пісня, голос з бандурою, Columbia, USA, F-27240, Вип. 1930 р.; STINSONUSA, 207, копія, вип. в 1940-х рр.). Диски з колекції Є. Максимюка, США, у доброму стані. Час тривання обидвох записів 6'35 хв.

Наступний запис – монофонічна касета AMPEX Тип I, односторонній запис двома руслами твору «В горах України» (за свідченням Р. Діденко цей твір В. Ємець присвятив дружині Марії [7]) Дата, подана на касеті, – 2 січня 1978 р. У вступі голос В. Ємця заповідає «Свята 1977» та вітає ними родину М. Чорного-Досінчука. За ним лунає сам твір, який автор переписав із платівки «Capitol» для М. і Є. Чорних.

Ще один запис Майстра зберігає стереокасета 80БГУ Тип I, «Родинне свято – 85-ліття славного віртуоза В. Ємця» (у нього вдома, Голівуд, 1975 р.) На ній після вступного слова Є. Шумського, доданого згодом, який знайомить зібраних при спільному столі, розгортається розмова господарів із гостями; настрої лагідний, часом гамірний, хоча теми розмов поважні, вдумливі: спогади ювіляра та його дружини Марії, Русь-Росія, психологія українця, бандура, українська жінка, козацтво і гетьманський устрій, як ідеал правління України. Звук на загал добрий, сильний сигнал. Загальний час звучання – один час 52'35 хв.

Ще один носій запису В. Ємця – це монофонічна касета REALISTIC (RadioShack) Тип I, яка вміщує фрагменти спеціальної радіопередачі «Пісня України» (Лос-Анджелес, 22 березня 1981 р., диктори Марія і Святополк Шумські). В передачі між іншим звучить давній твір В. Ємця «З українських степів» із запису 1930 р.

Проаналізуємо твір «В горах України» із записів Майстра, найповнішу оцінку якому подав у 1961 році П. Маценко. Він писав про «...дійсно прегарний і перший того роду зразок програмної музики для бандури на новому і незнайомому перед цим щодо сили й спромоги інструменті» [6]. У своїй статті Маценко теж інформує про довголітню працю Ємця над конструкцією нової, концертної бандури із збільшеними можливостями у 1950-ті рр.). Хоч твір «В горах України» має деякі риси вільної фантазії, П. Маценко називає його «бандурною поемою» довжиною запису в 14'54 хв. В основі музичного викладу – гуцульський танок «Аркан». У своїй статті П. Маценко подає думки самого композитора про поему, її програму-зміст, та його побажання – прагнення, як речника національної музики.

Отже, погоджуючись із В. Дутчак, підсумуємо: «Важливим фактором збереження бандурних традицій у середовищі українського зарубіжжя ХХ ст. став звукозапис. Поступове вдосконалення техніки звукозапису сприяло довговічній фіксації зразків бандурного виконавства (стилістики, домінуючих жанрів, особливостей репертуару на різних історичних етапах). Звукозаписи бандуристів української діаспори стали своєрідним дзеркалом поширення форм і жанрів виконавства... звукозаписи зберегли своєрідність не лише виконавського стилю, манери співу та гри, але й рівень технічного володіння інструментами, голосом, декламацією, артистичними даними. Формування яскраво виражених рис стилів виконавства, що проявилось у підборі репертуару, виявили їх спрямованість як на внутрішні ознаки кобзарської гри та співу (національні), так і на зовнішні (інонаціональне, неукраїнське мистецьке оточення)» [1, с. 177].

«Загалом, динаміка звукозаписної діяльності бандуристів діаспори засвідчила тенденцію до загальної професіоналізації бандурного мистецтва в зарубіжжі», – наголошує дослідниця. І додає: «Серед солістів зарубіжжя, які зафіксували бандурний репертуар, – доробок В. Ємця... та ін. Саме їх творчістю представлений широкий репертуарний спектр бандурного мистецтва: від духовних (канти, псалми) та епічних жанрів (думи, билини, історичні пісні) до майстерних об-

робок народних пісень, інструментальних композицій, авторських творів» [1, с. 177].

Звернемо увагу на ще один аспект творчої діяльності Митця: проживаючи десятиліттями на чужині, В. Ємець, подібно до Олександра Кошиця, «листувався з усім світом» (вислів П. Маценка [6]), щоб бути поінформованим про музично-громадські справи. В листах бандуриста було чимало автобіографічного матеріалу, як от досі неопублікованих відомостей у листуванні із М. Чорним (відомості про те, як Школа кобзарського мистецтва планувала видати запис твору «В горах України»). Ця переписка налічує понад 40 машинописних листів за період 1973-1981 рр.

Лист із 26 січня 1974 наприклад згадує ранне «захоплення клавіром», та пізнішу форму цього ж захоплення – виконання Ємцем фортепіанної музики Бетховена, Дворжака, Чайковського на концертній бандурі власної побудови у 1950-х роках. У листі від 5 жовтня 1973 р. свою школу гри на бандурі Ємець визначає як харківську. Бандурист згадує теж відповідальний виступ на радіомережі CBS (Голівуд, 1943 р.) та з приємністю пише про візит сучасного бандуриста В. Мішалова (1979 р.), який виніс сильні враження від прослуховування платівки «В горах України».

Як уже знаємо із листів В. Ємця, після запису фірми «Capitol» (1961 р.), йому вже стало важко працювати через стан рук. Не забуваймо, що тоді йому був 71 рік, а для бандуриста чи піаніста це іноді вік поважний. У листі від 15 лютого 1978 р. до панства Чорних Ємець із сумом писав: «Я вже дуже давно не лишень нікого не вчив грати, але навіть й не пригадую, коли саме тримав у руках бандуру... До цього спричинилися не так ті вороги, як наші «добрі люди» та моя вразливість й почуття..., що дуже корисні для кожного музики, але малокорисні, або й шкідливі в практичному житті людини. Саме цього закуштував і я...» [6].

Найцікавішим для нас є лист від 22 грудня 1980 р., в якому В. Ємець починає розмову про можливе видання своїх записів, які поіменно називає. Пише, що назву першої платівки «3 українських степів» волів би замінити новою, тобто «3 козацьких степів України». Бандурист зазначає теж: «...маю дві магнетичних стрічки: «В горах України» і «Танцюючі сніжинки» («Сніговій»). Крім того, маю платівку «В горах України...» [6]. Це несподіване речення підтверджує наявність досі не віднайдених записів віртуоза. Оскільки він згадує стрічку «В горах України» окремо від відомого вже запису «Capitol», то вона, ніби становить інше виконання того твору. Стрічка «Сніговій» – твір, який В. Ємець планував на запис другої сторони платівки «Capitol». Про походження обох стрічок можна зробити припущення, що це були пробні, домашні записи і зроблені вони були перед 1960-м роком, коли митець був ще в добрій технічній формі. Оскільки «Сніговій» існував лише в аматорському записі, Ємець біля 1960 р. міг зробити остаточний запис у професійному студію «Capitol», так як і сталось через рік із твором «В горах України».

Додамо також, що ми маємо непідтвержені вісті, що архів В. Ємця зберігає інститут ім. В. Липинського у Філадельфії. Якщо це є правда, то лише там можна буде остаточно розв'язати

музичну загадку із бракуючими ще записами, як також перевірити стан диску «Capitol».

Отже, запис поеми «В горах України» здійснено на великій концертній бандурі, яку В. Ємець поступово вдосконалював у численних версіях – інструментах власної конструкції (перша експериментальна бандура постала ще в 1945 р.; В. Дутчак називає В. Ємця «майстром бандур українського зарубіжжя» [1, с. 178]). Звучання поеми виразне, доволі сильне, особливо в середньому та низькому регістрах. Хоч ця платівка не записана стереофонічно, її виконання сповнене резонуючим, розкішним тоном, широтою динаміки, і майже орієнтальним витонченням деталей. Там і поліфонія, що нагадує Леонтовича так звану «вокальну інструменталізацію», лишень у Ємця навпаки – бандурист співав струнами і виходила інструментальна вокалізація, така ж поліфонія. Соліст-віртуоз зручно «виспіває» верхній голос на тлі приструнків та бунтів. Наголос робиться на культурі звуку, немає такої яскравої показовості, як у деяких записах З. Штокалка, але стиль належно випрацьований, чарівний, із так само «літаючими» пальцями.

Як уже було згадано, у приватних листах Ємець писав про свій молодіжний ентузіазм до фортепіано, а в друкованих спогадах згадав про власний концертний репертуар, позичений із фортепіанної чи оркестрової класики Бетховена, Дворжака, Ліста, Чайковського. До такої музики, зрештою, намовляла бандуриста його публіка Заходу, яка відчувала тоді ще не здійснений потенціал соліста із бажаним концертним репертуаром. Критики вважали, що інструментальна ефектація Ємця, тобто його виконавча проекція на зал, та загальний «імідж» дорівнювали відомим на той час скрипалеві Хейфіццю та гітаристові Сеговії. Такого феноменального рівня не досягнув мабуть жодний інший бандурист – сучасник Ємця. При цьому критика Європи та Америки звертала увагу на чарівну субтильність і ніжність звуку: лише майстер гарантує, що потрібні струни відгукнуться, навіть у найтихіших фразах.

Можна логічно припустити, що давнє захоплення фортепіано послужило В. Ємцю добре й природньо при довгих роботах над оформленням концертної бандури. Впродовж років Ємець подвоїв число струн свого інструменту, і тим самим дещо наблизив нову бандуру (і наблизив себе самого), до фортепіано, його репертуару. В остаточному стилі В. Ємця – ідеальний контроль подачі та звукова рівновага регістрів.

Додамо також, що П. Маценка звертає увагу на технічні збагачення в інтерпретаціях В. Ємця, таких, як: тремоло, арпеджіо – поняття, які часто вживають про фортепіано. Зрештою, при біглій фактурі, його віртуозність пальців могла б стати предметом заздрощів і визначного піаніста [6]. Американські критики також відзначали митця в такому відношенні: один писав про «діамантові пасажі», а другий ще в 1930 р. констатував, що «нам би довелось лиш здивуватись від тих чудес, яких Ємець міг би виконати на відкритому, великому фортепіано» [5].

Висновки з даного дослідження і перспективи. На жаль, кількість фонозаписів, здійснених В. Ємцем, не є великою, навіть дивно, що на вершині слави й спроможності цей віртуоз не мав

ні пропозицій, ні контрактів на більшу кількість платівок. Перед нами й у наших програвачах – це врятоване із незвичайної кар’єри кобзаря, що виступав у фракку із національним інструментом власної конструкції. А звук, що чуємо, це відгомін минулого, що входить уже в майбутнє.

Список літератури:

1. Дутчак В. Бандурне мистецтво в системі музичної культури української діаспори ХХ – початку ХХІ ст. // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки» / Віолетта Дутчак. – 2015. – Випуск 23. – С. 175-180.
2. Дутчак В. Г. Бандурне мистецтво українського зарубіжжя: монографія / Віолетта Дутчак. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2013. – 488 с. + 72 іл.
3. Дутчак В. Г. Бандурне мистецтво українського зарубіжжя в національному музично-культурному процесі ХХ – початку ХХІ століття: дис. ... док. мист.: 17.00.03 / Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України / Дутчак Віолетта Григорівна. – К., 2014. – 580 с.
4. Карась Г. В. Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття: монографія / Ганна Карась. – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2012. – 1164 с.
5. Горлиця Лада. Василь Ємець – кобзар, віртуоз, композитор / Лада Горлиця / Вісті (Міннеаполіс), Вересень, 1970.
6. Маценко Павло. В горах України / Павло Маценко // Свобода, Вінніпег. – 25 липня 1961.
7. Діденко Раїса. Золотий ювілей Василя Ємця в Лос-Анжелесі / Раїса Діденко // Свобода, Вінніпег. – 16 січня 1962.

Есіпок В.Н., Іваниш А.А.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ВАСИЛИЙ ЕМЕЦ – «КОБЗАРЬ ВО ФРАКЕ»

Аннотация

Статья посвящена исследованию творческого наследия выдающегося носителя украинского народного музыкального искусства – бандуриста-виртуоза Василия Емца. Авторы рассматривают творческое наследие В. Емца на основе фонографических записей и переписки, анализируют особенные черты стиля исполнителя.

Ключевые слова: бандура, концертирующий бандурист, бандурист-виртуоз, фонографические записи.

Yesipok V.M., Ivanish A.A.

Kiev National University of Culture and Arts

VASYL YEMETS – «COBZAR IN FRAK»

Summary

The article is devoted to the research of the creative heritage of the outstanding bearer of Ukrainian folk musical art – the bandurist-virtuoso Vasyl Yemets. The authors consider the creative heritage of Vasil Emets on the basis of phonographic records and correspondence, analyze the special features of the artist's style.

Keywords: bandura, concert bandura player, bandura player – virtuoso, phonographic recordings.